

BOTANIKAI KÖZLEMÉNYEK

A KIR. MAGY. TERMÉSZETTUDOMÁNYI TÁRSULAT
NÖVÉNYTANI SZAKÖSZTÁLYÁNAK FOLYÓIRATA

XX. KÖTET.

1922.

4—6. FÜZET

PÉTERFI MÁRTON

* 1875. II. 1.

† 1922. I. 30.

Péterfi Márton kidőltével kevesebb lett ismét ama szál, amely még mindig Hazslinszky-hoz vezet. Mint fiatal diákban már erősen jelentkezik a gyűjtés szenvedélye. Gyűjti a Természet minden ága tárgyait, szenvedélyesen gyűjté s figyelte Déván a pókokat, hangyákat. Nagy kirándulásokra megy, egész lefogyva a koplalástól, néhány napi távollét után Nagyágról mindenféle szép ásvány-zsákmánnyal megrakva már alig tud hazavánszorogni Dévára. Már mint II. éves tanítóképzős növendék fordul a mohok felé. Hazslinszky-nek A magyar birod. mohflórája műve alapján meghatározza első moháját (*Catharinaea undulata* volt!) s egyenesen Hazslinszky-től kéri a jóváhagyást, addigi gyűjtéseit is felküldve hozzá. Hazslinszky azonnal választ adott s mindjárt első levelében erősen biztatta. Hazslinszky élte végéig ellátta nemcsak jó tanáccsal, hanem hogy vizsgálataiban ne akadhasson fel, később még mikroszkópot is ajánlékozott neki. Hazslinszky ajándékát, — mikor a kir. magy. term. tud. Társulat (1903) egy jobb eszközt ajánlékozott Péterfi-nek, — Mallász J. barátjának adta át, akinek birtokában van most is. A mikroszkóp tárgylencséje Péterfi elmaradhatatlan társa volt, lupe helyett ezt használta. Ez úgy odatartozott már hozzá; amint valamit észrevesz, azonnal telepedik le az útszélre, avagy ahol van éppen, nyitja ki a kis tokot, veszi ki belőle a tárgylencserendszert, nézi. . . . Ha rossz materia, közönséges, eldobja, ha: *jobb*, érdekesebb, — arca felderül, nyúl a *második* elmaradhatatlan készségéhez: a cigarettadobozhoz, sodor egy szivarkát, rágyújt, — s most már világboldogan kezdi újból nézni a gyepecskét. . . .

Hazslinszky hatása sok másban is megnyilvánult Péterfi-nél. Faji felfogása elég konzervatív volt, nem ült fel — pedig lett volna módja a mohoknál bőven — a fajokat szétforgácsoló iránynak. Ez a tartózkodó felfogása a tőzegmohák vizsgálatainál lett különösen szembetűnő. Erősen

érezhető Hazslinszky hatása abban is, hogy a növénytannak igen sok ágával foglalkozott. Mint fiatal kezdő ember, már felkereste Csató Jánost (1895. VIII. 24.) Nagyenyeden és Barth-ot (1896. jun. 23—24.) Hosszúaszó-n, aki a zuzmók-ra akarta inkább terelni; foglalkozott is velük előszeretettel; majd a virágos növények¹, a virágbiológia, májmohok, teratologia, a néprajz, munkásélete utolsó idejében rozsdák, üszöggombák, mind csalogatták; lépre is megy rövidebb-hosszabb ideig, de visszatér mindig csak a szerinte szintén legérdekesebb növényekhez, a lombosmohokhoz². Ez a bizonyos tekintetben *ingatag*³ volta egyrészt magyarázata annak, hogy több nagyobb művével nem készülhetett el. De más magyarázata is van. Mint rendkívül szerény egyéniség, az általa megállapított igazságok közlésével már nem sietett. Igazgatásom idején valósággal kényszerítenem kellett, s mindenféle módon lelkére beszélnem, hogy vesse papirosra megállapításait. Ez az oka, hogy pl. sokszor bár igen sok részletvizsgálatot végzett, csak papirosra kellett volna a kialakult képet vetni, elmulasztotta; vagy a virágbiológiai könyvén a bíráló bizottság javasolta pótlásokat megejtette ugyan, de aztán már pótolni pl. a még hiányzó irodalmat, ahhoz nem volt türelme. Megállapításai biztos tudatában húzódtott az ilyenekre való időpocsékolástól. Déván sokat dolgozott annak dacára, hogy rendkívül nagy nehézségekkel kellett megküzdenie. A népiskolai tanítófizetés mindig kevés volt ahhoz, hogy valaki abból még tudományra is áldozhasson. Valósággal kikoplalja egyes szükséges könyv árát, s mikor megszorúl, újból kénytelen fájó szívvel eladni azt. Mily megható levelek tárják fel dévai nehéz helyzetét, amikor egy és más könyvet kér kölcsön a kolozsvári egyetemi növénytani intézettől s mikor annak akkori igazgatója megtagadja (pld. 22. levele) azok kiadását, én mint demonstrator adom kölcsön a magamét (Péterfi 4. levele). Éppen ez a nehéz küzdelem érleli meg benne azt a gondolatot, hogy központba jusson mielőbb.

Az étellel, a kenyérért való nehéz harca, anyagi gondok többször megbénítják munkaerejét, egyéb csapás (első kis fia halála 1900) miatt szinte letargiába esik; lelki-testi barátja Mallász József múzeumi igazgató rázza ilyenkor mindig új

¹ *Salix, Quercus*. — Déva mellett a nevesebb tölgyfákat maga készítette felírással pléhtáblával jelölte meg Péterfi. Sajnos, ezeket a szép tölgyeseket kivágták később.

² Mikor már ágyát el sem tudta hagyni, egyik jóbarátja több ízben Limpricht kézikönyve olvasgatása közben lepte meg!

³ A pókokkal is igen behatóan foglalkozott (1898-ban kezd neki) C. Chyzer et L. Kulczynski *Araneae Hungariae* I—II. Bpest, 1892, 4 műveit is megveszi, — majd más tέρre csapva át, eladja azokat, hogy új irányának megfelelő könyveket vehessen.

életre. A nehéz megélhetés egyébként is igen erősen hátráltatták munkaereje kifejtésében. Kritikus idők többször felmerülnek; választani akar: botanikus maradjon, vagy sorsa javítandó: vizsgára készüljön? Sorsán főleg a szokásos, tanítókat lenéző bánásmódon való elkeseredésében akarva javítani, tanári vizsgára (1899), majd érettségire (1909) gondol, a doctoratus (1911.) megszerzése végett szorgalmasan tanul, de fatuma kiveri kezéből a könyvet, ellankad, abbahagyja... Persze idővesztéség volt mindez — szakmunkássága rovására! Megkísérli Budapestre való áthelyeztetését, majd Kolozsvárra törekszik (de jellemző: mikor már szinte bizonyos, hogy Déváról mennie kell, megkísérli utolsó pillanatban lefúvatni áthelyezését [in litt, ad Mallász 1905. XII. 16.]).

Legelőször Kolozsvárott ismertem meg Péterfit, aki az Erd. Múzeum Egyesület Növénytárának eladott gyűjteménye rendezésére 1901. ápr. 26.—aug 2.-ig ott tartózkodott. Magam ekkor már titokban (mivel hivatalos órák alatt és azontúl is eltiltott dolog volt akár mikroszkopizálni, akár valamely „magán” studiummal foglalkozni) sokat metszegettem a mohokat. Péterfi-vel úgy a közeli, mint a távolabbi vidékekre is igen sok kirándulást tettünk (így Kolozs, Torda, Tordahasadék, Aranyosvölgye mentén Topánfalváig, Lucsibarlang—Verespatak—Abrudbánya—Zalatnáig). Eme első kirándulásokon is mint jóhumorú, kedves, életvidám, szerény embert tanultam megismerni, aki önzetlenül szerette a tudományt. Mivel kiváló mohaismerő volt, rengeteg nevet lehetett tanulni tőle. Ugyanezen alkalommal volt először bold. Walz Lajos-sal a Rodnai havasokon. Felkerestem Péterfi-t Déván is (1905. jun.) ahol egypár szép kirándulást tettünk. Sűrű levelezésünkből minden munkájáról tudok. Amíg magam megbízott tanársegédként működtem, sok kívánta irodalmi dolognak nézek utánna, mikor kikerülök vidékre középiskolai tanárnak, akkor is sok munka kölcsönadásával segíték rajta. Még mikor a sors fordul: én vagyok vidéken s Péterfi kerül be központba, Kolozsvárra (1906), akkor is több szakkönyvet, sőt a *Revue Bryologique* köteteit adom használatra kölcsön magánkönyvtáramból, mert akkor még hiányzott ott.

A sors végre összehoz bennünket, mikor 1914 szept.-ben Kolozsvárra kerülök. Előbb igaz nehéz dolgokkal kellett kezdenem. Intézetem egész személyzete bevonult, Péterfi is póttartalékos (káp-lár), már menetszázadba osztják, csak a legnagyobb utánjárással sikerült felmentetnem. Sok munka is kerül vállára, mert a főkertészem is fennt küzdött az orosz harctéren, így a botanikus kert vezetése kettőnk nyakába szakadt.

Igazgatásom egész ideje alatt minden adminisztratív ügykörtől mentesítettem, élhetett tisztán a múzeumi foglalatosságoknak és saját vizsgálatainak. Péterfi is elismeri

rólam Mallász-hoz írott 40. levelében: „Véle végre eljött hozzánk is az az időszak, hogy lehet, sőt kell is tudományosan és irodalmilag is dolgozni“. A harmonikus működést nem is zavarta meg utunk szétválásáig (az 1918. XII. 24.-i oláh megszállásig) semmi

Péterfi nem volt barátja a „herborisatio“-nak. Szerette végtelenül a szabad természetet. Mint gyűjtő: igen élesszemű. Mint gyalogló: kitartó emberként jellemezhető, kinek erős zömök kis termete elég jól bírta a nagyobb utakat is. Inkább kedvelte a nem nagy exponáltságú helyeket. Nem volt *egyedül* járó sem. A Túri hasadéokban, a Bedellői havasokon, Topánfalva m. a Lucsia barlangnál — emlékszem — ő szédült, mikor én jártam fenn a falakon. Kint is örökké jókedvű, derült hangulatú és világfelfogású embernek ismertem meg. Pedig számos közös úton voltunk.

Hazánknak jó nagy részét bejárta, ill. begyűjtötte. Így megfordult: Árvai Bory mocsarak, Babiagora, Kralováni láp (1911) Liptói havasok: V. Choč. — Alföld: Kecskemét vid., Cegléd, Mezőberény, Körösladány, Mezőtúr, Püspökladány. Hortobágy, Nyiregyháza, Orsova (1910), — Erdély: Brassó, Hosszúaszó, Zilah, Rodnai havasok, (Ünökkő, Korongyis), Retyezát (1897), Érchegeység, Almási hegyek, Mészköhegység, Torda, Gyalui havasok (Meleg-, Hidegszamos völgyei). — Speciális területe: Biharhegység, Paring havas (első útja Barth J., Mallász J. társaságában (1896, VIII. 4—7.), általában Hunyadmegye. Fiume, Dalmatia (1910), Montenegró (1912). Botanizált Bécs m. is (1912.).

Mint kitünő szemű ember, szinte nem volt olyan kirándulása, melynek ne lett volna valami becses eredménye.

Számos gyűjtő útja eredménye: *herbariuma* nagyon értékes volt. Ezt még 1900-ban nagy anyagi szorultságában kénytelen volt eladni; az Erdélyi Múz. Egyesület Növénytára akkori igazgatója: 200 K-át (!) ad csupán érte (939 faj, 2400 példában¹). 1901-ben Holuby-, Hazslinszky-, Barth-féle originaléit északamerikai és Husnot: Musci Galliae adja el 86-40 K.-ért²; 1906-ban újból elad 140 fajból álló gyűjteményt³. Özvegye levélbelileg arról értesített, hogy „egész gyűjteményét . . . stb.“ felajánlta a kolozsvári oláh egyetemnek; tehát csak most került végleg az összes oda.

Péterfi igen lelkiismeretes természetvizsgáló volt. Azt a themát, amivel foglalkozott, minden részletében alaposan

¹ L. Orv. term. tud. Értesítő XXIII. II. term. tud. szak, II.—III. 1901 füz., Kolozsvár 1902:208. U. e. helyen p. 215—228 olvasható az „Index alph. herbarii bryologici Péterfiani“.

² L. u. ott XXV. 1903. k. II. term. tud. szak.: 144.

³ L. Erd. Muz. Egyesület évkönyve 1906, Kolozsvár 1907:82. (Vételár azonban nincs feltüntetve.)

kidolgozta. Nagyon szépen rajzolt és festett¹; különösen ceruza rajzai és vízfejtményei voltak felette szépek és természetűek. Tussal készített rajzait már nem jellemezte az a finomság és határozottság.

Tudományos fejlődését nála is megjelent munkái alapján kísérhetjük figyelemmel. Legelső bryológiai műve [2]² már mint jószemű megfigyelőt mutatja be, amelynél (tanítóképzői képesítője előtt írta) még Hazslinszky sokban segítette. Első munkái inkább adatok. Bár kritikailag dolgozik, adatai elsőrangúak [3, 8, 10]; majd a rendszertan és oikologia felé fordul, végül a monographikus feldolgozás veszik igénybe.

Oikologiai megfigyelése csak kis hányadát adta közre [33, 35]. Biológiai megfigyelések alapján felette érdekesen tisztázta a *Catharinaea*-kat [9], és bár W. Krieger kritikája³ kis részben helyt álló, sokban mégis csak Péterfi megállapítása a helyes. A *Catharinaea*-kkal mindig nagy előszere-ttel foglalkozott; legelső meghatározása anyaga éppúgy ezen nemzetségből való volt, mint élete utolsó műve [50]; éppen mert tovább foglalkozott velük, ha megállapítása helytelenségére rájött volna — joggal mondom — helyesbítette volna ennenmagát Krieger kritikája után annál is inkább, mert ha téved, beismeri, enmaga igazítja helyre¹. Helyi monographiai [17, 37] felette értékesek és megbízhatók.

Sokat foglalkozott a *Philonotis* és *Schistidium*, *Sphagnum* nemzetséggel, azonban eredményei kis hányadát közölte. Még legtöbbet a *Sphagnum*-okra vonatkozólag közölt volt (25, 30, 35, 48.)

Mint élesszemű szerencsés gyűjtő⁴ igen sok teratológiai tárgyat talált — felette kis részét dolgozta fel (45) — úgy ezeket, mint saját gyűjtésem, külön herbariummá egyesítettük, s szándékom volt feldolgoztatni. Karl János (Budapest) akkoron kolozsvári kegyesrendi főgymnasiumi collégánk el is kezdette e gyűjtemény tanulmányozását. Moha teratologia-ból került ki utolsó műve is (50⁵)

Régi vágya: Hazánk mohainak exsiccatum-ban való kiadása csak 1916-ban vált valóra, amikor a *Bryophyta*

¹ Ethnographiai vonatkozásúakat is; így Feleken tanulmányozta a jármokat, faragványait, diszitéseit igen szép színes rajzokban dolgozta fel.

² A []-ben levő számok jelzik az életrajz végén összeállított irodalmi működés illető sorszamos cikkét.

³ In *Hedwigia* XLVII.: 200—203.

⁴ Több exsiccatumnak volt munkatársa: Bryoth. meridionalis, Bryophyta regni Hung. exsicc., Flora Hung. exs., Fl. Romaniae exs., Kryptogamae exs., Musci europaei exs.

⁵ Helyreigazitandó azonban ama állítása: „Ein ähnlicher Fall ist in der Literatur bis jetzt unbekannt . . .“ (cf. p. 153), mert *Potier de la Varde* (in Bull. Acad. intern. Géogr. Bot. 1906: 287—8, 4. fig.) teljesen hasonló abnormális esetet talált a *Cath. undulata*-nál!

regni Hung. exs. I. kötetét kiadtuk, amelyről már 1905-ben leveleinkben álmodoztunk (24. levele) A II., III. kötetet már előláh megszállás alatt adtam ki 1919. IV. 25.-én, amely azonban — egyetlen példány kivételével — mind olyan példára jutott.

Az utókor megállapíthatja rideg valóságként, hogy tartalmaz értékes művei Déváról és csekély személyem igazgatása alatt való időkből kerültek ki.

Hazai botanikusaink közül igen nagy tisztelettel beszélt mindig Hazslinzsky Frigyesről, Borbás Vincéről, Demeter Károlyról, Barth Józsefről, Degen Árpádról; meleg baráti viszony kötötte Mallász József, Lattyák Sándor és Bihari Gyulához.

A külföldiek közül igen nagyra tartotta W. Ph. Schimper-t, K. G. Limpricht-ét, és L. Loeske-t.

Több külföldi bryologussal állott összeköttetésben. R. Ruthe, J. B. Förster, K. G. Limpricht, V. Schiffner, Gg. Roth, C. Warnstorf, etc. (még vagy 15.)

A hazai tudományos körök kellőleg értékelték Péterfi munkásságát; A Magy. Tud. Akadémia segélyezte gyűjtő útjaiban, támogatásával a Bihar-hegységben végzett útja eredményeit (1908) közölte; a Kir. M. Természettudományi Társulat kitünteti a Bugát-díj odaitélésével. „A virágok biológiája“ kézikönyvet ki akarta adni a könyvkiadó vállalat cyclusában.

Amiként őt támogatták a szakkörök, úgy ő is szívesen állott mindenkinek rendelkezésére s vállalta a mohák meghatározását¹.

Életrajzi adatok: Péterfi Márton Borosjenőn 1875. II. 1-én született, a 7 testvér között mint legidősebb gyermeke Péterfi (Pinterák) Ferencnek. Már kora ifjúságában bújja a szabad természetet, emiatt sok baja volt; a sablonos, rossz iskola kereteibe sehogy sem tud beleilleszkedni, nehézségekkel szerzi meg a IV. oszt. főreáliskolai bizonyítványt, s megy át a dévai áll. tanítóképző intézetbe. Tanárai közül Borostyányi Béla főreáliskolai tanárhoz fűzték csupán szálak, aki ifjú korában segítette s később is nagy érdeklődéssel kísérte pályáján. Már tanuló korában szorgalmasan gyűjtögetett. 1895. szept. 1-től elemi népiskola tanító Déván, ahol 1906. augusztus 31-ig mint pontos, lelkiismeretes, de nem lelkes tanítóként (Mallász szavai) működik. 1906. IX. 1-én áthelyezik a kolozsvári monostori elemi népiskolához, ott tanít, egyben az egyetemi botanikus-kert conservatorának is megválaszttatja, majd 1909. IX. 1-től fogva Richter Aladár volt kolozsvári tud.-egyetemi ny. r. tanár beosztatja

¹ Igy Hollós L., Dr. Chyzer Kornél, Wolcsánszky J., Straub F., Degen Árpád, Holuby J. L., etc. gyűjtéseit meghatározta,

központi szolgálattételre az egyetemi növényteni intézethez és 1910-ben az Erdélyi Múzeum Egyesület Növénytára segédőrévé vállasztatja meg. Kolozsvárra jutva helyzetét így jellemzi 47 levelében: „... Anyagi helyzetem jól javult s ma talán kevesebb materialis gondom van. mint Déván, de időm, időm! az csak alvásra jut...“ „Itt annyi a dolog, hogy soha sem jut hozzá az ember, hogy szakdolgot is végezzen. Nekem pl. már sokszor beállították a microsc.-t, persze csak képzeletbe, a valóságban olyan munkát végzek, ami minden, csak nem tudományos foglalkozás.“ (51. levele). Múzeumi tb. őrré 1917-ben választja meg az Erd. Múzeum Egyesület, Győrffy I. igazgató javaslatára.

Amikor a kolozsvári m. kir. F. J. tud.-egyetemet 1919. V. 12-én fegyveres erővel elveszik az oláhok, majd ugyanúgy a magántulajdont képező Erd. Múzeum Egyesület növénytárát 1919. jan. 3.-án Péterfi oláh szolgálatba megy át eleinte eskü nélkül, majd leteszi az oláh esküt s mint herbariumi conservatort alkalmazzák a növényrendszertani intézetben 1919. okt.-tól fogva¹ haláláig.

Mint embert, rendkívül sok jó tulajdonság jellemezte. Magábazárkózó, nehezen feloldódó természetű volt, mások hibáit elnéző, megértő és megbocsájtó lélek, aki mások örömeiben éppoly önzetlenül tudott résztvenni, mint igaz részvétellel bánatában.

Családját imádta, csupán annak élt. Élete utolsó éveiben asthma, nagyfokú vesebaj és erős idegbántalmak kínozták. Hosszas, kínos betegsége java férfi korában 46 éves korában 1922. január 30-án oltotta ki életét. Kolozsvárral temették el. Beszédet nem tartott senki felette, csupán kikísérte új főnöke s az oláh egyetemi ifjuság utolsó útjára, Özvegyén kívül 7 élő gyermeket hagyott maga után. Egész gyűjteményét, könyveit, kézirati hagyatékát az özvegy A. Borza professornak adta át. Péterfi halála híreről tudomást szerezve azonnal írtam az özvegynek a kézirati hagyaték megküldése végett, valamint; „A virágbiológia kézikönyve“ társszerzőjének Mallász József igazgató úrnak, hogy ezek kiadásáról gondoskodjam. Mallász J. igazgató úrnál nem volt a virágbiológiai mű kézírata, hanem az Péterfi hagyatékában maradt. Onnét sem kaphattam meg, mert a kézirati hagyaték „kiadását“ az özvegy, az özvegyi nyugdíj és gyermeknevelési járulékot megállapító főtényezőnek: A. Borza tanárnak engedte át. Ugyanoda jutott a gyűjteménye és könyvei. E kézirati hagyatékban pedig több felette értékes munka van és pedig amiről magam is bizonyosan tudok: 1. a Bugát-díjat nyert nagy *virágbiológiai kézikönyv* (1904)

¹ cf. A. Borza in Buletinul de inform. al Grad. botan. si al Muz. botan. dela univ. din Cluj, Vol. I. 1921. No. 2:27.

amelyen szorgalmasan az utolsó időkig tovább dolgozott 2. a *tőzegmohák monographikus* feldolgozása, amelynek, megírásában anyagilag évente külön segélyeztem; 3. a *magyarországi májmohák catalogusa* és lelhelyei pontos jegyzéke kis mappákban, (saját könyvtáramat is minden nagy szünetben rendelkezésre bocsátottam) 4. *Kolozsvár vidékének rozsa és üszöggombái* feldolgozása, amelyben majd kétszázra menő fajt sorakoztat fel, amely cikket folyóiratomban a *Botanikai Múzeumi Füzetek* IV. kötetében szándékoztam kiadni. 5. *Baumgarten J. Chr. G. herbáriumának mohái kritikai feldolgozása*¹ (1906. okt.-ben kezdőbele); 6. *Philonotis* és *Schistidium*, *Funaria* nemzetségre vonatkozó monographicus feldolgozás.

* * *

Aminő józan logikája volt és éles ítélőképessége tudományos téren, sajátóságosan a magánéletben befolyásolás alatt állott. Mindig nehéz anyagi gondok közt élt, nagyszámú családjának nevelése sok gondot rakott vállára. De azt átlag szívesen hordta, megelégedéssel tett meg mindent családjáért, pedig gyenge egészségű felesége helyett még házi munkát is végzett. Családját rajongólag szerette, alig van levele, amelyből ki ne csillanna ez. Örömmel írja első kis leánykájáról, hogy már az apróság is mikroszopizálni akar; majd ahogy szaporodik a család, hogy ebből bryologust farag stb. Tulajdonképpen ennek a *vak* szeretetnek lett áldozata is

Mikor 1919 tavaszán az oláhok (a békeszerződés előtt egy évvel) kezdték követelni a hűségeskü letételét, áprilisban kikérte tanácsomat. Válaszom nem olyan volt, hogy annak alapján az ingadozó megtudta volna találni az egyedül helyes utat. (Ez volt: nem adhatok tanácsot, mert ez *lelkiismereti kérdés*, kinek-kinek belső lelki ügye, megtud-e alkudni az oláhval, letudja-e nyelni az oláh kenyeret azok után az erőszakosságok, embertelen botozások stb. után, amiket az erdélyi magyarsággal lépten-nyomon elkövettek: függ a vagyoni helyzetétől s család viszonyaitól. Enmagam, bár szintén földszegénye vagyok, *semmi szín alatt nem teszem le a hűségesküt*). Ekkortól fogva került. Május 12.-e után, amikor egyetemi összes intézeteinket fegyveres erővel elvették az oláhok, bár az Erd. Muz. Egyes. Növénytarát többszörös kísérlet után csak jun. 3.-án vették el ugyanolyan módon, so a felém sem nézett, Átment oláh szolgál-

¹ Részletet az Erd. Múzeum Egyesület 1912. dec. havában tartott egyik természettud. szakosztályi ülésen mutatott be (Erdélyi Múzeum Egyesület 1912. évi évk. p. 50.)

latba s a *legnehezebb* időben, a *kezdet kezdeten* járt kézre az oláhoknak, segítette ki azt, a teljesen tapasztalatlant (aki még a mikroszkópot sem tudta beállítani, — *factum!*). Szerencsére még az utcán sem találkoztam vele, s mikor 3 napi (!) *termüst* kaptunk családommal a város elhagyására s 1919 nov.8-án marha-wagonban Kolozsvárról elkeltett indúlnom, minden emberem még a csöszök, kocsis is elbuszított tőlem, csupán ő nem mert.

Azonban hiába vágott át az oláhokhoz családja kedvéért, rendkívül szenvedett s e nehéz tusa megemésztette . . . Tudnivaló volt ez előre! A lelkiismeret sarkanytyúi nem hagyták békén, pedig enmaga előtt próbálja rám, illetőleg ránk: magyarul érzőkre áttolni lelke nehéz harca felelősségét.

Péterfi magyar tudományos körből táplálkozott, a magyar tudomány emlőin nevelkedik s máról holnapra nem lehetett oláhvá. Lelkében magyar volt, s mint halála után megtudtam, az is maradt. Bizonyítja pld. 49., 55. levele; azt írja: "Én Bucsecsia-t irok már csak! Magyar ennek a neve, nem oláh, tehát magyar és nem oláh orthographiával is kell írni. Fene dolog (pardon), hogy még a magyar neveket is mindenki a saját nemzeti (!) helyes írása szerint gyúrja át." (55. litt.)

A lelke a magyarsághoz vonzotta, családjáért való aggodása miatt — meg nem lévén elég szilárdsága — oláhnak szegődött. A tragédiának be kellett következni, s ismerve az *oláh psyche-t* — tudtam előre — hogy ő is ugyanazon sorsra jut, mint minden ilyen irányban döntő. Mikor már igen súlyos beteg volt, egyik benső barátjának sirva mondta: "Ugye engem odaát árulónak mondanak?," — a beteg megnyugtására adott válaszra (hogy nagy családja kedvéért maradt) — meilére tette kezét s ezt mondta: „Tudom, én tudom! De ne higye, én magyar vagyok most is, magyarul élek, magyarul eszem, álmodom és gondolkozom. És lássa kedves öcsém: az *itteniek megvetnek, a magyaroknál árulónak vagyok kikiáltva, a románoknak nem vagyok elég jó román.*"

Őszinte sajnálatra méltó sors, dehát ez éppúgy tudni való volt előre, miként az, hogy sorsa nem marad egyedül, példa nélkül . . . Aki új fajait oly kiváló éles szemmel ítélte meg, ime! . . . az élet nagy válságában felette rossz diagnózist csinált. Bele pusztult. . . .

*

A nagy számadást már lezárta. . . . A tiszteletreméltó kedves szaktársnak sirjára csak a messze távotból tehetem le emlékezőm virágszálaikat. . . . Keresztfáján ott lobog — és ott marad hantja felett akkor is az a soha el nem fakuló szallag, amely mégis csak nemzetiszínű, s amelynek

egyikére *Astragalus Péterfii* Jáv.¹, másikára *Centaurea Péterfiana* Degen² van felírva s rajt' pihen az *Otiorrhynchus Péterfii* Mall. . . . S ott marad sírja felett mindig egy kis csokor, aminek szárait szerető kézzel maga fonta: a *Bryum Hazslinszkyanum* Pét., *Catharinaea pallida* Pét., *Pulmonaria Landoziana* Pét. s amely nem hervad el soha, s melyre hét árva keserű könnye hullik most. Egész élete alatt sokat küzdött, utóljára nehéz harcot vívott, felette megszenvedett!

“Sit tibi terra levis!”, . . .

(A növénytani szakosztálynak 1922. május. 10-én tartott üléséből).

Győrffy István.

Péterfi Márton irodalmi működésének jegyzéke:

Rövidítések — Abkürzungen

Botan. Közl. = Botanikai Közlemények, Budapest.

Botan. Múz. Füz. = Botanikai Múzeumi Füzetek, Kolozsvár.

M. B. L. = Magyar Botanikai Lapok — Ungarische Botanische Blätter.

Növ. Közl. = Növénytani Közlemények, Budapest.

O. T. = Értesítő az Erdélyi Múzeum Egylet orvos-természettudományi szakosztályából, Kolozsvár.

Pf. = Pótfüzetek a Természettudományi Közlönyhöz, Budapest.

T. K. = Természettudományi Közlöny, Budapest.

1. Szokatlan látvány az égen. — T.K. XXVIII. 1896.: 162.
2. Déva lombos mohái. — O.T. Jahrg. XXI, 1896. évf. Bd. XVIII. köt.: 129—144.
3. A *Fissidens Arnoldii* R. Ruthe a hazai moh-flórában. — T.K. XXX. 1898. XLVII. Pf.: 143—144.
4. Kérelem mohok gyűjtése ügyében. — T.K. XXXI. 1899.: 164.
5. Egy új hazai *Astomum*. — T.K. XXXI. 1899. LII. Pf.: 196—198.
6. Néhány adat hazánk lombosmohflórájához. — T.K. XXXI. 1899. LII. Pf.: 198—200.
7. Bryológiai jegyzetek Erdélyből. — T.K. XXXII. 1900. LIII. Pf.: 41—43.
8. Adatok a hazai zárttermesű (cleistocarp) mohok ismeretéhez. — T.K. XXXIII. 1901. LXI. Pf.: 139—143.
Ugyanez németül in Math. u. naturwiss. Berichte aus Ungarn XIX. Bd. Leipzig: 352—356.
9. A *Catharinaea undulata* rokonsága. — C. undul. u. ihre Verwandtschaft — M.B.L. I. 1902.: 46—55.
10. A *Physcomitrella Hampei* Limpr. hazai előfordulása (*Physcomitrella patens* × *Physcomitrium sphaericum*) Über das Vorkommen von *Physcomitrella Hampei* Limpr. in Ungarn. — M.B.L. I. 1902.: 257—261.
11. Az erdélyi *Fissidensekről*. — M.B.L. I. 1902.: 88—89.
12. Ujabb adatok hazánk lombos moháinak ismeretéhez. — Növ. Közl. I. 1902.: 65—67.
13. *Hedwigia albicans* (L) Web. et. Mohr. var. *pulvinata* m. — M.B.L. I. 1902.: 317—318.
14. Adatok Erdély lombos mohflórájához. — Beiträge zur Laubmoosflora von Siebenbürgen — M.B.L. II. 1903.: 288—98.

¹ Jávorka in scheda ad Fl. Hung. exs. Cent. IV. no 363 p. 38—40

² Dr. Degen in MBL XVI. 1917: 129—130

15. A magyarországi Weisia-fajokról. — *Növ. Közl.* II. 1903. 24—25.
16. Bryológiai Közlemények. I—II. — *Növ. Közl.* II. 1903.: 173—76.
17. Hunyadmegye lombosmohái. — A Hunyadmegyei tört. és rég. társ. XIV. évk. 1904.: 73—116.
18. A virágoknak és rovaroknak a beporzásban nyilvánuló kölcsönösége különös tekintettel Déva flórájára és rovarfaunájára. — *Irták: Mallász József és Péterfi Márton.* — A kir. magy. Természettudományi Társulat Bugát díjjal (1904. jan. 28. közgyűlésen) koszorúzott mű (kéziratban).
19. Bryológiai közlemény. — *Bryologische Mitteilungen.* — *M.B.L.* III. 1904.: 116—17.
20. *Astomum intermedium* (Mit 5 Fig.) — *Növ. Közl.* III. 1904.: 21—24.
21. Adatok Románia lombosmohflórájához. — *Beiträge zur Laubmoosflora von Rumanien.* *M.B.L.* III, 1904.: 241—45.
22. *Convolvulus silvaticus* W. et K. Erdélyben. — *C. silv. W. et K. in Siebenbürgen* — *M.B.L.* III. 1904.: 217—218.
23. Szinbeli eltérések Déva flórájában (Farbenspielarten in der Flora von Déva) — *M.B.L.* III. 1904.: 287—88.
24. Néhány adat a Kaukázus mohflórájához. — *Einige Beiträge zur Moosflora des Kaukasus.* — *Annales musei nat. Hung.* II. 1904.: 396—99.
25. Magyarország tőzegmohái (57 rajzzal) — *Die Torfmoose Ungarns* (Mit 57 Fig) — *Növ. Közl.* III. 1904.: 137—169. (7)
26. Előleges jelentés a Páring-havasra tett kirándulásokról. (Mallász-szal együtt írott.) — A hunyadm. tört. és rég. társ. XV. 1904/5. évk.: 176—179.
27. Esőcsinálás és más babonák Zám környékén. — *U. ott* XIV. 1903 4. évk.: 137—139.
28. A páringi juhászat (9 képpel). — *Néprajzi Értesítő.* VI, 1905.: 196—207
29. A magyarországi tőzegmohok monographiája. — 14 táblán 220 rajzzal. — A Bugat pályadíjra benyújtott mű. Dícséretet kapott cf. *T.K.* 1906. XXXVIII.: 189 (kézirat).
30. Adatok hazánk *Sphagnum*-flórájához. — *Beiträge zur Sphagnum-Flóra Ungarns.* *M.B.L.* V. 1906., 260—67.
31. *Bryum Hazslinszkyanum* n. sp. a magyarországi flóra egy új lombos mohfaja (1 tábla). — *Bryum Hazslinszkyanum* n. sp. eine neue Laubmoosart der ungarischen Flora, (Mit 1 Taf.) — *M.B.L.* V. 1906.: 286—294.
32. Bryológiai közlemények III—IV. (12 rajz) — *Bryologische Mitteilungen* III,—IV. (Mit 12 Textfig). — *Növ. Közl.* V. 1906.: 46—48.
33. A mohok ökológiája. — A magy. Orvos és term. vizsg. 1905. évi XXXIII. vándorgyűl. munkálatai. — Budapest, 1906.: 222—26.
34. Adatok az *Oligotrichum incurvum* anatomiájához. (7 rajz) — *Daten zur Anatomie von Olig. inc.* (Mit 7 Textfig). — *Növ. Közl.* V 1906.: 92—97. (21)
35. A tőzegmohák ökológiája (9 rajz). — *Zur Ökologie der Torfmoose* (Mit 9 Textfig). — *Növ. Közl.* V. 1906.: 124—135. (29—30),
36. Déva flórája. — *Klny. a Hunyadm. tört. és régész. Társ.* 1906.-i évk. II. füz., Déva, 1906.: 1—19.
37. Adatok a Bihar-hegység mohflórájának ismeretéhez. — *Math. és természettud. Közlemények* vonatk. a hazai viszonyokra. XXX. köt. 3. sz. Budapest, 1908.: 1(259)—74(332).
38. A Növénytár és Botanikus Múzeum. — *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület multja és jelenje.* Kolozsvár, 1909.: 46—57.
39. Adatok Magyarország mohflórájához. — *Beiträge zur Kenntnis der Moosflora Ungarns.* — *M.B.L.* IX. 1910.: 320—33.
40. Bryológiai Közlemények V. — *Bryologische Mitteilungen*, V. — *Botan. Közl.* X. 1911.: 14—17, (11)
41. Növénygyűjtemény. — Dr. Richter Aladár megbízásából 2634/96. Közoktatásügyi rend. eng. Herbariuma alapján szerkesztette Péterfi M. — Kolozsvár. 1912. (Stief Jenő kiadása).

42. Schedae et animadversiones diversae ad Bryophyta regni Hungariae exsiccata" Tom. I. Nr. 1—50. Auctoribus I. Győrffy et M. Péterfi — *Botan. Múz. Füz.* I. 1915.: 1—73. (Tab. III. delin. Pfi).
43. Néhány erdélyi szegfű ismeretéhez (3 tábla). — Zur Kenntnis einiger siebenbürgischer Dianthus-Arten (Mit 3 Taf.) — *M. B. L.* XV. 1916.: 8—27.
44. A *Pulmonaria rubra* Schott et Ky bastardusairól. (Tab. IV—V, V. color.) — Über Bastarde der *Pulmonaria rubra* Schott et Ky. — *Botan. Múz. Füz.* II. 1916.: 35—49.
45. Az *Ornithogalum Bouchéanum* (Kunth) Aschers, rendellenes virágairól (Tab. VII—VIII), — Über abnormale Blüten von *Ornithogalum Bouchéanum* (Kunth) Aschers. (Tab. VII—VIII.) — *Botan. Múz. Füz.* II. 1916.: 60—85.
46. Adatok Erdély flórájához — Beiträge zur Flora von Siebenbürgen. — *M. B. L.* XVII. 1918.: 58—63.
47. A *Syringa Josikaea* Jacq. fil. „Bujfunu“ termőhelyéről. — Über den Standort der *Syringa Josikaea* bei „Bujfunu“. — *M. B. L.* XVII. 1918.: 97—98
48. Schedae et animadversiones diversae ad „Bryophyta regni Hungariae exsiccata“ Tom. II.—III. No. 51—150 Auctoribus I. Győrffy et M. Péterfi. — *Botan. Múz. Füz.* III. 1919.: 43—74.
49. *Bryophyta regni Hungariae exsiccata* Tom. I—III. Kolozsvár 1916, 1919 társszerkesztője.
50. O formã teratologicã la *Catharinaea Haussknechtii* (Jur. et Milde) Broth. (Fig. a-m.) — Buletinul societatii de stiinta din Cluj, Tom. I. fasc. I., Cluj. Dec. 1921.: 149—153. (mit deutschem Auszug.)

Gróf Ambrózy-Migazzi István: Növényrezervációk és parkok Középeurópában és Magyarországon.

Malonya — Jeli.

Malonyai kertem céljáról és az ott elért eredményekről már beszámoltam¹. Azt az eredeti célt, hogy a kontinentális Középeurópában örökzöld, télen is virágzó kertet létesítsek, már régebben elértem Malonyán. Ottani munkámat azonban nem tartom befejezettnek és az ottani lehetőségeket még távolról sem merítettem ki, de nem is merithettem ki, mert mindaz, ami ott létesült, az csak egyetlen ember munkája, akinek botanikai, kertészeti, esztétikai és műszaki feladatokat kellett megoldania. Meg kellett küzdenem a helyi nehézségekkel is, amelyekről bővebben irtam a német dendrologiai társaság idézett folyóiratában. De még ezeknél is nagyobb nehézséget okozott az a körülmény, hogy az értékes növények és a rájuk vonatkozó tudományos és gyakorlati ismer-

¹ „Immer- und wintergrüne Laubgehölze“. (E. Graf Silva Tarouca: Unsere Freiland-Laubgehölze, 1913., 30—39.)

„Aus meiner Malonyaer Werkstatt“. (Mitteilungen der Deutschen Dendrologischen Gesellschaft, Nr. 31. 1921. 214—224.)